

Andrzej ZAPAŁOWSKI

Uniwersytet Rzeszowski

UKRAINA W SZAREJ STREFIE BEZPIECZEŃSTWA

Abstrakt:

Ponad dekadę temu w wielu państwach rozpoczęto pracę nad strategią szarych stref bezpieczeństwa. Obecnie ta teoretyczna ówczesnie koncepcja jest wdrażana w życie w odniesieniu do wielu państw. Samą koncepcję szarych stref definiuje się jako miejsca, w których reguły międzynarodowe nie w pełni obowiązują. Rośnie także wrażliwość takiego obszaru na oddziaływanie zewnętrznych ośrodków siły. Pozwala to wielu państwom na uciekanie się do strategii balansowania na granicy międzynarodowej akceptowalności działań niezbrojnych. Państwa działające na terenie innego kraju, który jest traktowany jako szara strefa, posługują się sekwencyjnie całym spektrum metod kreowania kryzysów. Dla Amerykanów samo zjawisko szarej strefy jest definiowane jako strategia złośliwych wpływów, nowoczesne odstraszenie, ingerencję w wybory czy też uzależnienie przez zadłużenie. Głównym celem artykułu jest nie tylko zdefiniowanie problemu funkcjonowania szarych stref bezpieczeństwa na mapie świata, ale także wskazanie na przykładzie Ukrainy, jak jest realizowana wspomniana koncepcja.

Słowa kluczowe: Działania hybrydowe, konflikt na Ukrainie, szare strefy bezpieczeństwa.

Wprowadzenie

Termin „szare strefy” w powszechnej percepcji zasadniczo kojarzy się z rynkami finansowymi i odnosi się do funkcjonowania części gospodarek poza kontrolą państwa. Jednakże od kilku dekad w wielu ośrodkach naukowych na świecie jest rozwijana koncepcyjnie strategia szarych stref w obszarze bezpieczeństwa. W Stanach Zjednoczonych jest ona definiowana jako „Grey Zone”, a w Rosji „Серые зоны”. W ostatnich latach obserwujemy coraz większą popularność samego terminu strategii szarych stref i dalsze prace koncepcyjne w tym zakresie. Czym zatem są szare strefy i czym się charakteryzują w środowisku bezpieczeństwa?

Zasadniczym celem badań nad skutecznością i strategią stosowania działań pośrednich, współcześnie nazywanych hybrydowymi, asymetrycznymi, wirusowymi czy też buntowniczymi, jest uzyskiwanie celów politycznych i wojskowych bez wywoływania eskalacji (Beaufre 1965, s. 124-127, 150). Narzędziami wykorzystywanymi w tym celu może być wojna informacyjna, dywersja psychologiczna, wspieranie grup terrorystycznych czy też prowokacje paramilitarne. Mówimy tutaj zasadniczo o pewnej „szarej strefie” pomiędzy wojną a dyplomacją. Można ją także określić jako przestrzeń między tradycyjnymi koncepcjami wojny i pokoju. Zasadnicza różnica między wojną hybrydową a strategią szarych stref wynika z faktu, iż wojny hybrydowe łączą w sobie koncepcję klasycznych działań militarnych z działaniami poniżej progu wojny. Zasadniczo przyjmuje się, iż cechą charakterystyczną wojny hybrydowej jest przewaga środków niemilitarnych nad militarnymi (Wojnowski 2015, s. 9). Z kolei szara strefa jest z definicji miejscem, w którym reguły międzynarodowe nie w pełni obowiązują, i którego wrażliwość na oddziaływanie zewnętrznych ośrodków siły wzrasta. Pozwala to wielu państwom na uciekanie się do strategii balansowania na granicy międzynarodowej akceptowalności, a aktorzy działający w szarej strefie posługują się wszystkimi instrumentami władzy narodowej, zarówno sekwencyjnie, jak i jednocześnie, w całym spektrum kryzysu i wojny.

Amerykanie samo zjawisko szarej strefy definiują także jako „strategia złośliwych wpływów”, „nowoczesne odstraszenie”, „ingerencję w wybory”, czy też „uzależnieniem przez zadłużenie”. Samo pojęcie szarej strefy pojawiło się Prognozie Czteroletniej Departamentu Obrony USA z 2010 r. (*Quadrennial Defense...*, 2010, s. 73). W jej taktycznym wymiarze wskazano, iż korzysta się np. z narzędzi w postaci operacji informacyjnych, przymusu politycznego, przymusu ekonomicznego, operacji cybernetycznych czy też prowokacji¹. W nowszych amerykańskich dokumentach doprecyzowano ten termin przez Dowództwo Operacji Specjalnych USA (SOCOM) i brzmi ono: „*interakcja rywalizacyjna między i wewnątrz podmiotów państwowych i niepaństwowych, która mieści się pomiędzy tradycyjnym dualizmem wojny i pokoju. Charakteryzują się one niejednoznacznością co do charakteru konfliktu, nieprzejrzystością zaangażowanych stron lub niepewnością co do odpowiedniej polityki i ram prawnych*” (za: Sykulski 2021).

¹ M. Dalton, K.H.Hicks, L.R. Sheppard, M. Matlaga, J. Federici, *Gray Zone Project*, <https://www.csis.org/grayzone> (2021-08-23).

Sama definicja „szarej strefy”, co podkreślają Amerykanie nie jest ostatecznie sprecyzowana i według niektórych badaczy oznacza obszar znajdujący się między pokojem a wojną. W opracowaniach można znaleźć następującą definicję: „*Wysiółek lub seria wysiółków wykraczających poza odstraszenie w stanie ustalonym i zapewnienie, które mają na celu osiągnięcie celów bezpieczeństwa bez uciekania się do bezpośredniego i znacznego użycia siły. Angażując się w strategię szarej strefy, aktor stara się uniknąć przekroczenia progu, który skutkuje otwartą wojną*”². We wspomnianym raporcie *Global Security Forum* wskazano taktykę stosowaną w odniesieniu do szarej strefy, a do niej zaliczono dezinformację, przymus energetyczny, nielegalne finansowanie i roszczenia dotyczące suwerenności poza granicami prawa międzynarodowego oraz inne roszczenia prawne. W koncepcji amerykańskich analityków „szare strefy” oddziaływania istnieją zarówno po stronie przeciwnika jak i własnej. Dlatego istotą strategii jest osłona własnych wrażliwych obszarów i przejmowanie ich w innych państwach, które stanowią ważne regiony oddziaływania geostrategicznego.

Działania w szarej strefie bezpieczeństwa

Amerykańscy eksperci wskazali główne obszary, które należy zaktywizować, aby neutralizować oddziaływanie przeciwnika we własnych wrażliwych rejonach. Zasadnicze oddziaływanie należy wg nich skierować na podnoszenie świadomości społecznej oraz edukacji. Kolejnymi obszarami jest wzrost konkurencyjności technologicznej oraz sprawności ekonomicznej. Jednym z narzędzi, które należy według nich stosować dla osłony własnych celów jest szeroki wachlarz sankcji jako środka karnego lub przymusu. Ostatnim ważnym obszarem osłony własnych aktywów ma być integracja systemów bezpieczeństwa, gospodarki oraz dyplomacji.

W przypadku ingerencji w „szarą strefę” przeciwnika ataki można podzielić na pięć kategorii³:

1. Ataki na infrastrukturę w formie cyberataków lub za pomocą np. dronów z nierozpoznawalnego kierunku;
2. Ataki informacyjne w formie ingerencji w wybory lub dywersji informacyjnej;

² *Report of the 2018 Global Security Forum Experts Workshop*, <https://www.csis.org/features/zone-defense> (2021-08-23).

³ M. Gooding, „*Confidence in Chaos*”? *Ten Technologies for ‘Grey Zone’ Conflicts*, <https://techmonitor.ai/techonology/cybersecurity/grey-zone-attacks-report> (2021-08-23).

3. Ataków terrorystycznych w formie *proxy wars* na miasta lub infrastrukturę;
4. Przymus ekonomiczny poprzez paraliż infrastruktury ekonomicznej i surowcowej;
5. Wtargnięcia na wybrane obiekty lub część terytorium.

Według Matthewa Goodinga, nowe technologie są kluczem do osiągnięcia przewagi konkurencyjnej podczas przeciwdziałania atakom w szarej strefie. Należą do nich głównie sztuczna inteligencja, analityka, zaawansowane obliczenia, panowanie nad domeną cybernetyczną, nowatorska broń stanowiąca alternatywę dla broni kinetycznej, panowanie nad źródłami zasilania i dystrybucją energii, panowanie nad świadomością sytuacyjną, bezpieczeństwo komunikacji, wykrywanie, przetwarzanie i fuzja danych, możliwość szybkiej zmiany charakteru produkcji w zależności od zagrożeń, ochrona obywateli przed dezinformacją oraz potencjał do odstraszenia przeciwnika. Ważnym aspektem całej obrony jest to, że siły konwencjonalne sojusznika nie rozciągają się zasadniczo na stosowaną przez przeciwnika taktykę szarej strefy.

Zagrożenia w szarej strefie według amerykańskich badaczy mają trzy cechy. Pierwsza to, jak wspomniano, hybrydowość łącząca metody i efekty strategiczne. Drugą cechą jest stworzenie sytuacji zagrożenia niekonwencjonalnego obrony i podważenie konwencji wojskowych, ponieważ nie pasują one do liniowego spektrum konfliktów lub równie liniowych modeli kampanii wojskowej. Wreszcie trzecia cecha, to zakłócenie strategiczne obliczenia ryzyka, poprzez przedstawienie paraliżującego wyboru między działaniem wysokiego ryzyka a równie wysokim ryzykiem bezczynności⁴.

Problematyką szarych stref Rosjanie zajęli się już ponad dekadę temu. Jednym z ośrodków, gdzie podjęto badania na ten temat jest Państwowy Uniwersytet w Niżnym Nowogrodzie oraz Instytut Badawczy Systemów Informacji Kryzysowej. Głównym celem badań było nie tylko zdefiniowanie problemu funkcjonowania szarych stref bezpieczeństwa na mapie świata, ale także kreowanie takich zagrożeń w celu dokonania nieformalnej agresji wobec innego państwa. W tym celu analizowano wykorzystanie różnych metod w formie uderzenia synergicznego, które

⁴ Nathan Freier, Christopher Compton i Tobina Magsig - Zone: Why We're Losing the New Era of National Security, <https://www.defenseone.com/ideas/2016/06/gray-zone-losing-new-era-national-security-strategy/128957/> (2016-08-23).

miały doprowadzić do powstania zakładanego obszaru funkcjonalnego szarej strefy (Балуев, Новосёлов 2010, s. 9-35). Do pierwszych narzędzi, które miały wykreować zakładany cel, zaliczono wzmacnianie zorganizowanej przestępczości, handel narkotykami, działania terrorystyczne (wg założeń powinny się one przeplatać). Jednocześnie założono kilkustopniową skalę narastania szarej strefy. Tak więc z założenia inspiracja i kierowanie takimi działaniami należy do podmiotów państwowych, a ich realizacja ma odbywać się przez podmioty pozapaństwowe. Podobnie jak to mieliśmy w wypadku koncepcji wojen buntowniczych Jewgienija Messnera, czyli zacierania różnic między stanem pokoju a stanem wojny w formie wojen zastępczych, czy też masowych protestów znanych dzisiaj pod nazwą kolorowych rewolucji lub rewolucji niezbrojnych (Avioutskaa 2007; Chodak 2019). W obu koncepcjach napastnik ma być rozmyty i nie do końca identyfikowalny. Leszek Sykulski (2015) wskazał u Messnera następujące czynniki charakteryzujące wojny buntownicze:

- Brak formalnego wypowiedzenia wojny; zatarcie różnic między okresem pokoju i wojny;
- Unikanie oficjalnego zaangażowania się państwa w wojnę;
- Brak linii frontu; rebelia może rozpocząć się wewnątrz państwa z dala od granicy państwowej;
- Formalne „odpaństwowienie” grup zbrojnych, biorących udział w walkach (brak państwowych oznak rozpoznawczych);
- Zrównanie roli uzbrojonych, zrewoltowanych grup społecznych z wojskami regularnymi;
- Wzrastająca rola wojsk specjalnych i tajnych służb;
- Decydujące znaczenie długofalowych działań psychologiczno-informacyjnych;
- Pole walki przekształca się w przestrzeń walki, obejmując przestrzeń mentalną (noosferę) i cyberprzestrzeń;
- Jedną z form przygotowania wojny jest inspirowanie i finansowanie rozwoju ugrupowań radykalnych i ekstremistycznych (m.in. politycznych czy religijnych) w państwach wrogich i rozwijanie ich w oparciu o strategię oporu niekierowanego;
- Wzrastająca rola państw nieuznawanych i państw dysfunkcyjnych („upadłych”) w stosunkach międzynarodowych;
- Przeniesienie głównego ciężaru walk w tereny zurbanizowane;
- Kluczowa rola oddziaływania psychologicznego na społeczeństwo (wojny informacyjne);

- Wzrastająca rola terroru, wraz z możliwym nad-terrorem, np. punktowe uderzenia jądrowe ładunkami taktycznymi, lub użycie tzw. brudnej bomby w celu uzyskania efektu psychologicznego;
- Utrata monopolu państwa na prowadzenie działań zbrojnych;
- Niskie koszty tego typu działań w stosunku do wojen tradycyjnych.

Rosjanie w swoich koncepcjach wskazywali na znaczenie takich elementów w szarych strefach jak dystrybucja leków, a zwłaszcza produkcję i dystrybucję narkotyków jako element rozłożonej w czasie destabilizacji państwa i upadku tradycyjnego porządku społecznego. Wzrastająca dystrybucja narkotyków prawie zawsze kreuje „wojny gangów”, co właśnie jest czynnikiem utraty kontroli państw nad dużymi obszarami życia społecznego. Innym czynnikiem wg Rosjan, który może kreować powstawanie szarych stref jest handel bronią, który przyjmuje znaczne rozmiary i jest czynnikiem ułatwiającym zamachy stanu. Innym sposobem jest kreowanie prywatnych sił paramilitarnych, które mogą działać na początku pod formą firm ochrony osób i mienia, a w pewnych warunkach mogą świadczyć usługi dodatkowe. Obecnie mogą one mieć takie możliwości oddziaływania, że nawet trudno je do końca zdefiniować. Jednym z ostatnich narzędzi sprawowania państwa w szarą strefę jest przejście środków masowego przekazu i stosowanie na masową skalę dywersji psychologicznej. Generowanie szarej strefy zazwyczaj odbywa się w obszarze, gdzie prawo międzynarodowe nie może być do końca stosowane. Z czasem, w oparciu o międzynarodowe badania, rosyjskie koncepcje szarych stref zmieniały swój charakter. Za amerykańskimi strategiami Rosjanie zaczęli zwracać uwagę, iż konfrontacja musi być prowadzona w taki sposób, aby uniknąć eskalacji konfliktu do poziomów, na których następuje interwencja regionalnych i geopolitycznych ośrodków władzy. Takie działania reprezentują „silne i celowe” wysiłki zmierzające do osiągnięcia celów politycznych i strategicznych poprzez kontrolowaną ograniczoną eskalację, a nie konflikt zbrojny na dużą skalę⁵.

Sytuacja bezpieczeństwa na Ukrainie

Biorąc pod uwagę obecną sytuację na Ukrainie należy się zastanowić, czy nie mamy w tym wypadku do czynienia z wdrażaniem,

⁵ H. Arzumanyan *Серые зоны среды безопасности*, <https://theanalyticon.com/?p=11397&lang=ru>, (2021-09-01).

wobec tego państwa, nie tylko przez Rosję, ale także przez wiele państw Zachodu, koncepcji szarej strefy. Z uwagi na rozmiar zagadnienia analizie zostaną podane tylko wybrane elementy strategii kreowania szarej strefy.

Samo położenie Ukrainy na przesmyku bałtycko – czarnomorskim sytuuje to państwo jako niezwykle ważny element gry geopolitycznej mocarstw. Z jednej strony Ukraina stanowi „bramę” do Rosji, a z drugiej jest buforem przed jej ekspansją na obszar Europy. O znaczeniu Ukrainy w polityce europejskiej Stanów Zjednoczonych pisał Zbigniew Brzeziński podkreślając, iż ponowne przejęcie władztwa nad tym państwem przez Rosję doprowadzi do odzyskania przez nią pozycji światowego mocarstwa (Brzeziński 1998, s. 46). Kontrola USA i Europy nad terytorium Ukrainy to dodatkowo kontrola nad obszarem, przez który może przebiegać szlak handlowy z Chin do Europy. Ponadto należy wskazać, iż Morze Czarne jest coraz istotniejszym obszarem gry z uwagi na swój sworzniowy, dostępowy charakter do Europy z punktu widzenia Bliskiego Wschodu i innych regionów Azji.

Polityka ostatnich dekad zarówno Rosji jak i Zachodu w stosunku do Ukrainy wskazuje z jednej strony na rywalizację o wpływy i współdecydowanie polityczne w tym kraju poszczególnych ośrodków siły, a z drugiej o utrzymaniu stanu gospodarczego, politycznego oraz społecznego na poziomie ciągłej dysharmonii instytucjonalnej państwa. To z kolei gwarantuje niemożność wybicia się Kijowa na poziom samodzielności politycznej i gospodarczej. Bardzo dobitnie o tym pisze w stosunku do Zachodu Aleksander Dugin (2018, s. 118): *„Odrzucając Imperium wraz z jego religijnymi fundamentami w sposób formalny, nowoczesna Europa całkowicie zachowała imperializm, przenosząc go jedynie na poziom wartości i interesów. Postęp i rozwój technologiczny od tej pory uznano za europejską misję, w imię której rozwijała się światowa strategia kolonialna”*. Wydaje się, iż autor tych słów zapomniał dodać, że w podobny sposób postępuje Rosja (por. Delong 2020).

Rosja zdaje sobie sprawę z tego, że nie może utracić wpływów na wschodzie i południu Ukrainy. Musi ją odzyskać i utrwalić (Zapałowski 2019). Aby to zrealizować w dogodnym momencie musi obecnie utrzymać Ukrainę w szarej strefie. Dlatego też kontynuuje ona konflikt o niskiej intensywności w Donbasie, ryglując w ten sposób polityczne aspiracje pewnych środowisk na Ukrainie do integracji z NATO i zacieśnieniem współpracy z Unią Europejską. Tezę taką wprost wyraziła 3 września 2021 r. ambasador Niemiec na Ukrainie Anka Feldguzen, która w wywiadzie wprost stwierdziła, iż: *„konflikt zbrojny w Donbasie i*

*tymczasowa okupacja Krymu przez Rosję stanowią przeszkodę w przystąpieniu Ukrainy do NATO*⁶. Można by rzec za Johnem. J. Mearsheimerem (2019, s. VI), iż w polityce międzynarodowej silni chętnie korzystają ze swojej potęgi kosztem słabych, a przez to kształtują przestrzeń w dogodny dla siebie sposób.

Jednym z istotnych elementów podtrzymywania na Ukrainie stanu braku pełnej kontroli nad gospodarką państwa jest utrzymywany i tolerowany przez rząd status oligarchów, którzy w rzeczywistości niejako obok państwa tworzą w regionach przez siebie kontrolowanych quasi feudalną zależność (Wilczyński 2018). Jako jedyni istotni pracodawcy, a bardzo często także posiadacze tysięcy hektarów pól uprawnych to oni niczym niektóre korporacje na Zachodzie kontrolują postawy wyborcze miejscowej ludności, a przez to wpływają na procesy polityczne. Należy tu podkreślić, iż poprzez międzynarodową współpracę i uzależnienie od niektórych rynków, to właśnie tym lewarem państwa trzecie kontrolują, a przynajmniej w części politykę Ukrainy. Niekiedy z uwagi na wrażliwość państwa ukraińskiego na wpływy państw trzecich jest ona nazywane „piaskownicą agencji wywiadowczych”. Oczywiście zasadniczo dotyczy to wywiadu amerykańskiego, rosyjskiego czy też niemieckiego.

Gracze pozapaństwowi i rozbicie społeczeństwa ukraińskiego

Za czasów prezydenta Wiktora Janukowycza bardzo sprzyjano rozrostowi klasy milionerów. Głównym sponsorem Janukowycza był Rinat Achmetow⁷ i Dmytro Firtasz. Podział pracy był taki: Achmetow kontrolował rząd, a Firtasz administrację prezydencką. Zresztą Firtasz wkrótce stał się głównym partnerem Roberta Shetlera-Jonesa reprezentującego interesy grupy Rothschildów. Eksperci uważają, że to Shetler-Jones wzniecał wojny o gaz między Ukrainą a Rosją. Należy zauważyć, że grupa Rothschildów działa na wschodzie Ukrainy. To ten rejon chcieli oni dostać w swoje ręce, w szczególności okręg dniepropietrowski, gdzie działa bank Rothschild Europe i ich koncern petrochemiczny Royal Dutch Shell. Zresztą interesy zachodnich koncernów i grup interesów cały czas ścierały i ścierają się na Ukrainie z

⁶ *Посол Німеччини: НАТО складно прийматиноукраїни з військовими конфліктами*, <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/09/3/7127392/> (2021-09-03).

⁷ Najbogatszy człowiek na Ukrainie według rankingu Focus, dysponujący kapitałem 10 mld dolarów, kontrolujący m.in. firmę metalurgiczną Metinvest oraz energetyczną DTEK.

interesami Rosji⁸. Jednym z istotnych elementów odcięcia Rosji od wpływów gospodarczych na Ukrainie była wojna, która wybuchła pośrednio między tymi państwami w 2014 roku, aczkolwiek nigdy formalnie nie była wypowiedziana. To właśnie zwrócenie przeciwko sobie społeczeństw obu państw rozpoczęło proces budowy rozdźwięku tożsamościowego, który istniał na wschodzie dzisiejszej Ukrainy przez kilka wieków. Jak trudny był to proces do wywołania, widać było w pierwszych miesiącach 2014 r., kiedy strony konfliktu unikały otwartej walki, nawet w przypadku przejścia przez Rosjan Krymu. Dopiero wprowadzenie do działań tzw. nacjonalistycznych batalionów ochotniczych z zachodniej części kraju spowodowało zaostrzenie sytuacji, która przerodziła się w otwartą wojnę domową ze wsparciem Rosji.

Kolejnym elementem wzmacniającym efekt szarej strefy jest gra wywiadów z wykorzystaniem ukraińskiego nacjonalizmu. Do upadku Układu Warszawskiego służby NATO wzmacniały i odbudowywały struktury postbänderowskie na Ukrainie jako element ewentualnej dywersji na zapleczu frontu. Po 1990 roku, głównie służby amerykańskie i niemieckie wzmacniały i odbudowywały środowiska szowinistyczne w tym państwie, jako czynnik skrajnie antyrosyjski i na nich częściowo koncentrowały swoje oddziaływanie. Jednak mając na uwadze, iż wpływy tych środowisk będą ograniczone z uwagi na duży rozdźwięk tożsamościowy dzisiejszej Ukrainy, rozpoczęły one wciąganie elit oligarchicznych do swoich wpływów, zapewne zdając sobie sprawę, iż bez tego dużo trudniej będzie zmienić percepcję ogółu społeczeństwa wschodniej i południowej części kraju. Tutaj tylko wojna mogła pomóc przyspieszyć te procesy, co też wykonano. Właśnie uderzenie w zaplecze demograficzne i przemysłowe Rosji, zwłaszcza poprzez zmiany tożsamościowe, własnościowe i podporządkowanie polityczne wschodniej Ukrainy, w strategii Zachodu miało sprowadzić Rosję do podważenia jej pozycji strategicznej w Europie. Z kolei Moskwa podjęła działania w postaci wzbudzenia separatyzmów na Ukrainie, które trwale na lata nie pozwolą w osiągnięciu stabilności w tym państwie i rozciągną grę o wpływy nawet na dekady (por. Skalski 2017; Zapałowski 2017).

⁸A. Fursow, *Ukraińskie pole bitwy...*, http://akant.org/46-dodatki/net/3969-andriej-fursow-ukrainskie-pole-bitwy?fbclid=IwAR00g06w26TZAIhsV-07N0ZKiZICDVxHG5UQsCRKUjTO559-VJOp_wV17U (2021-09-10).

Istotnym elementem rozbicia dotychczasowych, wielowiekowych związków tożsamościowych wschodniej Ukrainy było wywołanie konfliktu zbrojnego. Nie ulega wątpliwości, iż zaplecze analityczne państw NATO zdawało sobie sprawę, iż prawie dziesięć milionów Rosjan i Ukraińców utożsamiających się z tradycją rosyjską na wschodzie i południu Ukrainy nie zaakceptuje oderwania tych terenów od wpływów Rosji i przejścia na trendy antyrosyjskie. Neutralizacji prorosyjskich nastrojów na wschodzie i południu Ukrainy służył zamach konstytucyjny na Ukrainie przeprowadzony w lutym 2014 r. („euromajdan”), w którym służby specjalne NATO miały istotny udział. Właśnie uderzenie w zaplecze demograficzne Rosji, zwłaszcza poprzez zmiany tożsamościowe, własnościowe i podporządkowanie polityczne wschodniej Ukrainy, w strategii Zachodu miało sprowadzić Rosję do podważenia jej pozycji strategicznej w Europie i ograniczeniu jej głębi strategicznej na kierunku zachodnim. Z kolei Moskwa podjęła działania w postaci wzbudzenia separatyzmów na Ukrainie oraz przejścia Krymu, co miało uniemożliwić Ukrainie osiągnięcie stabilności i utrwalić na dekady sytuację, w której to potencjalnie bogate państwo będzie terenem prowadzonej przez poszczególne ośrodki siły gry o wpływy.

Poza niestabilną sytuacją w Donbasie, Rosja utrzymuje w pobliżu granic Ukrainy na tyle duże związki operacyjne swojej armii, iż zmusza Ukrainę do nadmiernego w stosunku do swoich możliwości inwestowania w armię i stałe utrzymywanie ponad 200 tys. etatów. Wsparcie armii ukraińskiej przez Zachód jest punktowe, a dostarczana broń jest w ilościach nie wpływających istotnie na potencjał ukraińskiej armii. Jednak należy zauważyć, iż samo dofinansowanie armii ukraińskiej, głównie przez USA, tworzy pozory bezpieczeństwa i strategicznego sojuszu. Sam podział społeczny ludności Ukrainy w odniesieniu do NATO i Rosji nie jest już podziałem politycznym czy też społecznym, ale opowiedzeniem się za konkretną stroną ewentualnego konfliktu, a co za tym idzie daje niepewność lojalności grup społecznych wobec poszczególnych stron, zwłaszcza w razie otwartego konfliktu zbrojnego.

Kolejnym elementem, który miał na celu dezintegrację duchowości dużej części społeczeństwa ukraińskiego było uderzenie w cerkiew. Rozpoczęcie „administracyjnego” jednoczenia się Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Kijowskiego w postaci budowy Prawosławnej Cerkwi Ukrainy i utrudnianie, a w niektórych przypadkach inicjowanie przechodzenia poszczególnych parafii czy też duchownych z Cerkwi Prawosławnej Patriarchatu Rosyjskiego do tej

pierwszej, doprowadziło do trwałego poszerzenia konfliktu z dotychczasowego językowo-narodowościowego na religijny (Myślicki2019). Konflikty religijne mają swoją specyfikę i potrafią bardzo głęboko wyryć linie podziałów społecznych na wiele dekad. Idea jednoczenia państwa poprzez konflikt religijny jest w rzeczywistości procesem dezintegracyjnym.

Istotnym elementem utrzymywania państwa w stanie upadku jest pozbawienie go potencjału młodych osób, zwłaszcza w wieku produkcyjnym. Sytuacja gospodarcza powodująca brak perspektyw na założenie rodziny i przeciągający się konflikt w Donbasie doprowadził do masowej emigracji, a w dużej części trwałej osób do 40 roku życia. Sytuacja ta skutkuje drastycznym ograniczeniem zasobów osobowych, które powinny być zmobilizowane w razie wojny. Według dostępnych danych na stałe za granicą przebywa około 3 mln Ukraińców, a sezonowo nawet pracuje tam ponad dziesięć kolejnych milionów. Praktycznie wszystkie programy ponownego ich ściągnięcia do kraju poniosły porażkę. Według dostępnych danych ponad 30 procent obywateli Ukrainy chce pracować za granicą, w tym ponad 50 procent młodych ludzi⁹. Należy tu podkreślić, iż po ogłoszeniu niepodległości przez Ukrainę państwo to liczyło ponad 50 mln mieszkańców. Bieżące dane mówią, iż na terenach kontrolowanych przez państwo ukraińskie mieszka około 37 mln osób¹⁰. Wskaźniki z początku 2021 r. pokazują jeszcze poważniejsze spadki ludności. Mianowicie według danych podanych przez ukraiński Urząd Statystyczny w styczniu i lutym br. na Ukrainie zmarło ponad 65 tys. więcej osób niż się urodziło. W dwóch pierwszych miesiącach 2021 r. na Ukrainie urodziło się 43 694 dzieci. W tym samym czasie zmarło 109 112 osób¹¹. Jeżeli wskaźniki demograficzne się nie poprawią, a na to się nie zapowiada, Ukraina zostanie pozbawiona trwale potencjału osobowego, który mógłby nawet przy dobrej koniunkturze odbudować gospodarkę, tym bardziej iż wg badań Research & Branding Group przeprowadzonych w lipcu 2021 r. 40

⁹ Г. Иванов, *Из Украины выехали уже 10 миллионов человек: как остановить трудовую миграцию*, <https://news.obozrevatel.com/economics/iz-ukrainyi-vyiehalo-uzhe-10-millionov-chelovek-kak-ostanovit-trudovuyu-migratsiyu.htm>, (2021-09-13).

¹⁰ T.A. Olszański, *O najnowszych szacunkach liczby ludności Ukrainy*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-01-27/o-najnowszych-szacunkach-liczby-ludnosci-ukrainy>, (2021-09-13).

¹¹ *W styczniu i lutym br. na Ukrainie zmarło 65 tys. więcej ludzi niż się urodziło* <https://kresy.pl/wydarzenia/w-styczniu-i-lutym-br-na-ukrainie-zmarlo-65-tys-wiecej-ludzi-niz-sie-urodzilo/>, (2021-09-13).

procent ankietowanych Ukraińców deklaruje chęć przeniesienia się na stałe do innego kraju¹².

Kolejnym obszarem, który stawia to państwo w bardzo trudnej sytuacji jest problem zapewnienia społeczeństwu i gospodarce odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa energetycznego. To nie tylko problem stanu elektrowni atomowych, gdzie ich rezerwy pracy bez niezbędnych generalnych remontów są dawno przekroczone, ale także pogłębiające się uzależnienie od Rosji poprzez możliwość odłączenia tłoczenia gazu przez Ukrainę do Europy, co spowoduje roczne straty w wysokości około 3 mld USD¹³. Uruchomienie gazociągu *Nord Stream II* potwierdza, iż Rosja może oddziaływać na sytuację wewnętrzną Ukrainy poprzez szantaż gazowy.

Konkluzje

Tradycyjnym czynnikiem, który wg rosyjskiej koncepcji szarej strefy utrzymuje państwo w stanie paraliżu jest utrata kontroli nad stanem przestrzegania prawa. Niejako sztandarowym zadaniem dla Kijowa dyktowanym przez międzynarodowe podmioty polityczne i gospodarcze jest zapanowanie nad panującą w tym kraju korupcją. Jednak tu przez dekady nie udało się osiągnąć istotnych sukcesów. Podobnie jest w zakresie ograniczenia działania przestępczości zorganizowanej, zasilanej przez byłych żołnierzy walczących w Donbasie, a pozbawionych po demobilizacji źródeł utrzymania¹⁴. Jednym z charakterystycznych przejawów tego są tzw. wojny bursztynowe. Chodzi tu zasadniczo o wydobycie w sposób przestępczy bursztynu w zachodnich obwodach Ukrainy. Powszechnie także wykorzystuje się grupy przestępcze do nielegalnego przejmowania firm i ziemi¹⁵. Grupy przestępcze na Ukrainie, podobnie jak organizacje mafijne w Europie,

¹² Дослідники дізналися, скільки громадян готові покинути Україну (інфографіка), <https://www.unian.ua/society/doslidniki-diznalisya-skilki-gromadyan-gotovi-pokinuti-ukrajinu-novini-ukrajini-11544709.html>, (2021-09-15).

¹³ Rosja zmusza Ukrainę do kolejnych ustępstw. Ryzyko wstrzymania dostaw gazu do Europy rośnie [ANALIZA], <https://www.energetyka24.com/rosja-zmusza-ukraine-do-kolejnych-ustepstw-ryzyko-wstrzymania-dostaw-gazu-do-europy-rosnie-analiza>, (2021-09-13).

¹⁴ Глава Нацполіції розказав, хто закладає взривчатку в людних місцях, <https://korrespondent.net/ukraine/4280975-hlava-natspolytsyy-rasskazal-kto-zakladyvaet-vzryvchatku-v-luidnykh-mestakh>, (2021-09-13).

¹⁵ Три вбивства фермерів на Дніпропетровщині. Зеленського просять втрутитися. Повний текст читайте тут: <https://glavcom.ua/video/tri-vbivstva-fermeriv-na-dnipropetrovshchini-zelenskogo-prosyat-vtrutitisya-613394.html>, (2021-09-13).

dzieli kraj na obszary wpływów i, co charakterystyczne, zdobyte nielegalnie pieniądze inwestują w duży biznes¹⁶.

Jednak największym zagrożeniem dla państwa ukraińskiego są pogłębiające się trendy defragmentacji państwa w oparciu o historyczne i tożsamościowe podziały, które są podsycane z zewnątrz (Zapałowski 2019, s. 15-19). W oficjalnej narracji można zobaczyć jednolite unitarne państwo, którego społeczeństwo znajdujące się w wojnie z Rosją jest zjednoczone i chce walczyć o odbicie Doniecka oraz Krymu. Sytuacja faktyczna jest zgoła inna. Na Ukrainie nadal są silne trendy odśrodkowe, które wyrażają się w poparciu dla ugrupowań uważanych za prorosyjskie, a duża część społeczeństwa nadal posługuje się językiem rosyjskim, zaś Cerkiew Prawosławna Patriarchatu Moskiewskiego pomimo szykan ma się dobrze. Besarabia Południowa, Zakarpacie, czy też rejon Charkowa mają silne tendencje separatystyczne tłumione na razie siłą przez państwo ukraińskie. Pytanie tylko, na jak długo sytuacja społeczno-polityczna, a przede wszystkim gospodarcza pozwoli na dalsze utrzymywanie takiego stanu?

Patrząc na obecny stan Ukrainy i jej geostrategiczne położenie wydaje się, iż Rosji jest na rękę utrzymywanie tego państwa w szarej strefie bezpieczeństwa do czasu powstania uwarunkowań, które pozwolą na włączenie go lub jego części do strefy wpływów Kremla. Wydaje się, iż celem Rosji nie jest militarne podporządkowanie w formie okupacji Ukrainy. Dla świata Zachodu jest jasne, iż wyprowadzenie Ukrainy przy obecnych uwarunkowaniach, potencjale demograficznym i terytorialnym z szarej strefy jest mało prawdopodobne. Przykładem takich nieudanych eksperymentów w Europie jest Kosowo, gdzie przy kilkunastokrotnie niższym potencjale i terytorium to quasi państwo nadal jest w szarej strefie bezpieczeństwa. Podobnym przykładem może służyć Mołdawia i jej część Naddniestrze, gdzie stan taki trwa już trzecią dekadę.

W powyższym opracowaniu zwrócono uwagę na koncepcję szarych stref w polityce mocarstw i jej implementacji na przykładzie Ukrainy. Oczywiście problem został z uwagi na ograniczoność opracowania poruszony tylko w zakresie ogólnym. W polskiej literaturze

¹⁶ Турецкий криминал, российские воры, балканские братушки. Как иностранные ОПГ нускают торни в Украине, <https://strana.ua/articles/istorii/304588-kakie-inostrannye-kriminalnye-klany-rabotajut-v-ukraine.html>, (2020-12-06).

koncepcja szarych stref pojawia się w bardzo ograniczonym zakresie, tym niemniej sam konflikt na Ukrainie należy badać nie tylko pod względem strategii jego hybrydowości, ale także w oparciu o inne koncepcje. To co się dzieje na Ukrainie w zakresie zewnętrznego oddziaływania powinno interesować polskie ośrodki strategiczne, gdyż elementy podobnych działań mogą być stosowane także wobec Polski.

Literatura

- Avioutskii, V., 2007. *Aksamitne rewolucje*, Wyd. Dialog, Warszawa.
- Beaufre, A., 1965. *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*, Wyd. MON, Warszawa.
- Brzeziński, Z., 1998. *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Świat Książki, Warszawa.
- Chodak, J., 2019. *Rewolucje niezbrojne. Nowe scenariusze polityki kontestacji*, Wyd. UMCS, Lublin.
- Delong, M., 2020. „Ruski mir” jako narzędzie rosyjskiej ekspansji geopolitycznej na terytorium Ukrainy, Przegląd Geopolityczny, 33, s. 50-64.
- Dugin, A., 2018. *Czwarta teoria polityczna*, Wyd. ReVolta, Marki.
- Mearsheimer, J.J., 2019. *Tragizm polityki mocarstw*, Universitas, Kraków.
- Myślicki, A., 2019. *Konflikt konfesyjny na Ukrainie przelotem lat 2018/2019*, Przegląd Geopolityczny, 29, s. 102-121.
- Quadrennial Defense Review Report*, 2010. U.S.Department of Defense, Washington, D.C.
- Skalski, M., 2017. *Źródła separatyzmu w ukraińskim Donbasie*, Przegląd Geopolityczny, 22, s. 128-139.
- Sykulski, L., 2015. *Rosyjska koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera*, Przegląd Geopolityczny, 11, s. 103-112.
- Sykulski, L., 2021. *Strategia szarych stref w wojnach hybrydowych a bezpieczeństwo Europy Środkowo-Wschodniej*, [w:] L. Sykulski, *Geopolityka Polski i obszaru Międzymorza, Zona Zero*, Warszawa (maszynopis).
- Wilczyński, W.J., 2018. *Ukraina A.D. 2017*, Przegląd Geopolityczny, 24, s. 9-34.
- Wojnowski, M., 2015. *Mit “wojny hybrydowej”. Konflikt na terenie państwa ukraińskiego w świetle rosyjskiej myśli wojskowej XIX-XX wieku*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, wydanie specjalne.

Zapałowski, A., 2021. *Ukraina w szarej strefie bezpieczeństwa, Przegląd Geopolityczny*, 38, s. 42-56.

Zapałowski, A., 2017. *Zagrożenia związane z separatyzmem na obszarze Zakarpacia, Przegląd Geopolityczny*, 20, s. 9-27.

Zapałowski, A., 2019. *Ukraina jako strefa buforowa Rosji, Przegląd Geopolityczny*, 30, s. 9-28.

Балуев, Д.Г., Новосёлов, А.А., 2010. *„Серыезоны” мировойполитики*, Москва.

Ukraine in the Security Grey Zone

More than a decade ago, work on the security grey zone strategy began in many countries. Currently, this then theoretical concept is being put into practice in relation to many states. The very concept of security grey zones is defined as places where international rules do not fully apply. The vulnerability of such an area to external centers of power is also increasing. This allows many states to resort to strategies of balancing on the edge of international acceptability of non-armed action. States operating in another country's territory, which is treated as a grey area, sequentially use a whole spectrum of methods to create crises. For the United States of America, the very phenomenon of the grey zone is defined as a strategy of malign influence, modern deterrence, election interference, or addiction through debt. The main purpose of the article is not only to define the problem of the functioning of grey security zones on the world map, but also to indicate, on the example of Ukraine, how the mentioned concept is implemented.

Key words: Conflict in Ukraine, hybrid actions, security grey zones.